

Separatum

POKRAJINSKI MUZEJ PTUJ

PTUJSKI ARHEOLOŠKI ZBORNIK

OB 100-LETNICI
MUZEJA IN MUZEJSKEGA DRUŠTVA

PETOVIONSKA VLADAJOČA ARISTOKRACIJA

MARJETA ŠAŠEL KOS

PTUJ 1993

PETOVIONSKA VLADAJOČA ARISTOKRACIJA

MARJETA ŠAŠEL KOS

Mestne zadeve je v rimski koloniji, tako tudi v Petovioni, vodil *ordo decurionum*, mestni svet, ustanovljen po vzoru rimskega senata, in iz njega voljeni visoki uradniki, magistrati. Ti so bili najobičajneje *duoviri*, dva župana, dalje *aediles*, dva visoka uradnika, zadolžena za javne gradnje, preskrbo z žitom, za organizacijo gledaliških predstav in raznih iger ter *quaestores*, finančna upravnika. Posebej od Trajana dalje se pojavi tudi nova uradniška funkcija, *curatores*, ki so jo uvedli predvsem zato, ker je bil mestni vodstveni aparat premajhen. Ti uradniki so imeli na skrbi točno določene naloge, ki so se deloma prepletale z nalogami edilov in kvestorjev: nadzorovali so npr. oskrbo z žitom, vodo, živežem, skrbeli za mestne finance, ceste, svetišča, igre itd.¹ Napisi kažejo, da je bila oblast v mestih večinoma osredotočena v rokah ne preveč številnih premožnih družin (oblast v mestih je bila vedno vezana na višino premoženja), katerih nekateri člani so včasih dosegli viteški stan in bili, sicer zelo redko, celo sprejeti med senatorje. Takšne družine so znane tudi v Petovioni. Preučevanje teh družin, ki so imele v mestu vodilno vlogo, tako imenovane vladajoče elite, je vsekakor zanimivo in poučno.

Petoviona, ki je nekoč pripadala tako kot Emona in Celeja noriškemu kraljestvu, v zgodnjavgustejskem obdobju pa je bila priključena provinci Panoniji, je postala rimska kolonija pod Trajanom. Pred tem je prenehala obstajati kot vojaška baza, legijsko posadko je namreč imela od rimske zasedbe dalje.² Bila je pomembno prometno križišče in trgovsko središče ob jantarni poti, v njej so se naseljevali tako priseljenci iz severne Italije kot odslužene vojaške osebe iz vseh delov imperija, tudi iz vzhodnih provinc, kot tudi trgovci različne etnične pripadnosti. Kot kaže onomastično gradivo na napisih, je bil domač živelj bolj kot na primer v Emoni ali Celeji potisnjen v ozadje. *Terminus post quem* za vse napise, na katerih se omenjajo mestne upravne funkcije (ohranjenih jih je sedemnajst), je trajansko obdobje. To je jasno formulirano v kratici, ki se ob funkcijah skoraj redno pojavlja: *C. V. T. P. (coloniae Ulpiae Traianae Poetovionensis)*. Na sedmih napisih so omenjeni člani mestnega sveta (*decuriones*), za katere ni znano, da bi imeli kakšno specifično mestno funkcijo. Razvrščeni so kronološko:

1. *CIL III 4068 = AIJ 388*, nagrobna stela iz belega marmorja, ki je bila vzdana v mestni stolp:

C. Iulio Magn[o] / dec(urioni) c(oloniae) U(lpiae) T(rainae) P(oetovionensis) an[(norum) —] / et Vep(oniae) Matern[ae —?] / an(anorum) L / Iulia Magna / + + + + [—

Prva polovica 2. stoletja

2. CIL 4022, oltar, najden v središču mesta Ptuja:

I(ovi) O(ptimo) M(aximo) / C. Clodius / Avitus / dec(urio) c(oloniae) U(lpiae) T(raianae) P(oetovionensis) / v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito).

2. stoletje

3. B. Jevremov, *Vodnik po lapidariju*, Ptuj 1988, 115–116, št. 132 = M. Šašel Kos, A New Equestrian Family From Peotovio, *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik* 95, 1993, 236–240, tab. 6a; odlomek marmornega sarkofaga, najden na Vičavi:

[P. Aelio — et —] / [P.] Aelius Marinus de[c(urio) col(oniae) Poetov(ionensis)] / eq(uo) publ(ico) praef(ectus) coh(ortis) II Hispanorum et / P. Aelius Marcianus dec(urio) col(oniae) eiusdem / eq(uo) publ(ico) praef(ectus) coh(ortis) I Germanorum / parentibus pientissimis.

Antoninsko obdobje

4. CIL III 4067, napis s ptujskega gradu:

— / Patrini (?) / dec(urio) c(oloniae) U(lpiae) T(raianae) P(oetovionensis) / T. Aelius Celer / dec(urio) col(oniae) eiusd(em) / frater et Q. Ger/manius Valens.

Druga polovica 2. stoletja

5. CIL III 4052/3 + p. 1746, 2278 = *AIJ* 328, votivni relief iz belega marmorja, najden južno od starega Ptuja, zunaj mestnega obzidja:

[Nutr(icibus) Au]g(ustis) sacr(um) p(ro) salu[te] / [Secu]ndines Aeli(us) ... / [Se]cundinus dec(urio) p(osuit?) / [?Cen]sor[in]o et Urs[o co(n)s(ulibus)].

Konec 2. stol. (leto kljub navedbi konzulov ni znano, glej W. Liebenam, *Fasti consulares* 64; A. Degrassi, *Fasti consulares* 117.)

6. CIL III 4050, fragment napisa, ki je bil vzdian v mestni stolp:

— Ma]nsuetus / [— d]ec(urio) c(oloniae) U(lpiae) T(raianae) P(oetovionensis) / [— u]s L. M. / [— ? l(oco)] d(ato) d(ecreto) d(ecurionum).

Verjetno konec 2. stoletja

7. CIL 4033, oltar, vzdian v mestnem stolpu:

I(ovi) O(ptimo) M(aximo) / Depulsor(i) / Aur(elius) Ceion[i]us d[e]c(urio) Poe[t(ovionensis)] / sacerdot(alis) e[st] / v(ir) e(gregius) pro salute / [s]ua [et] Speciatiae / Aisiae uxoris / [s]uorumque / omnium / v(otum) s(olvit) [l(ibens)] m(erito).

3. stoletje

O članih mestnega sveta, znanih s teh sedmih napisov, oziroma o družinah, ki so jim pripadali, lahko na kratko povemo sledeče: *C. Iulius Magnus* (št. 1) je pripadal družini, ki je dobila rimsko državljanstvo v 1. polovici 1. stol. po Kr., zato je verjetno, da je družina izvirala ali iz severne Italije ali morda iz Dalmacije, kjer so *Iulii* dokumentirani v velikem številu,³ čemur ustreza tudi razprostranjenost kognomena *Magnus*, ki je posebej značilen za severno Italijo pa tudi za keltske province.⁴ Njegova žena, *Veponia Materna*, pa je bila nedvomno avtohtonega porekla, saj so imena *Vepo*, *Veponius* in iz njih izvedene zloženke razširjene predvsem na južnonoriškem območju.⁵ *C. Clodius Avitus* (št. 2) bi utegnil biti noriškega izvora, sodeč po kognomenu, ki je izrazito značilen za keltska območja, posebej za Norik, pa tudi za Panonijo,⁶ čeprav je verjetneje, da se je njegova družina priselila v petovionske kanabe iz severne Italije tako kot Klodiji iz Emone, znani s posvetila Herkulu (*AIJ* 152 = *CIL* III

3838 + p. 2328, 188). Oče *L. Clodius Alpinus* je bil še vpisan v *tribus Velina*, značilno za Akvilejce, sin *C. Clodius Clemens* pa že v Klavdijo, volilno okrožje večine Emoncev.

P. Aelii (št. 3) so bili ena najpomembnejših petovionskih družin: brata *Marinus* in *Marcianus*, ki sta omenjena na napisu št. 3, sta dosegla na premoženje in družinski ugled vezan status rimskega viteza. Ni mogoče sklepati, ali je bil državni konj, eden simbolov viteškega stanu, podeljen prav njima osebno, ali morda že njunim staršem. *Marinus*, na napisu omenjen na prvem mestu in verjetno starejši od obeh bratov, je poveljeval 2. kohorti Hispancev, ki bi teoretično mogla biti *II Hispanorum scutata Cyrenaica*, nameščena v kraju *Resculum* (zdaj Bologna).⁷ Z vojaških diplom iz let 154 (?) in 164 je znano, da se je kohorta v teh letih zadrževala v Porolisenski Daciji.⁸ Druga možnost za identifikacijo kohorte bi bila *equitata pia fidelis*, znana z vojaških diplom iz let 129/130 v Zgornji Germaniji, kjer je imela svoj tabor v Stockstadtu.⁹ Na tem mestu je bivala tudi pod Antoninom Pijem.¹⁰ Mlajši brat *P. Aelius Marcianus* je bil prefekt 1. kohorte Germanov (*cohors I Germanorum /equitata?/ c(ivium) R(omanorum)*), ki je zabeležena na diplomi iz ok. 157 po Kr. v Spodnji Meziji,¹¹ kjer je bila stacionirana v Kapidavi (zdaj Topalu).¹² Nič manj ni verjetno, da bi bila njegova kohorta *cohors I Germanorum* iz Germanije, katere ime je zabeleženo na isti diplomi iz l. 129/130 kot ime 2. Hispane.¹³ Ni torej izključeno, da sta oba brata pod Antoninom Pijem, pod katerim sta po vsej verjetnosti postala rimska viteza,¹⁴ poveljevala kohortama, ki sta bili istočasno stacionirani v Zgornji Germaniji. Kot kaže do danes znana evidenca, so bili v času principata iz severne Italije priseljeni Valeriji edina petovionska družina, ki je bila uglednejša od petovionskih Publijev Elijev. Žal na osnovi imen obeh bratov, ki nista dovolj izpovedni, ne moremo sklepati o njuni etnični pripadnosti. Vendar domače keltsko poreklo ni popolnoma izključeno, ker je posebej ime *Marinus* močno razširjeno na keltskem jezikovnem področju¹⁵ in tudi ker sta dala postaviti sarkofag domačega, noriško-panonskega tipa z noriško-panonsko voluto¹⁶ staršem Petovioncem. Vsekakor lahko trdimo, da je družina vsaj eno ali dve generaciji prej živela v Petovioni.

Brata *T. Aelius Patrinus* in *T. Aelius Celer* (št. 4) sta izviralala iz družine, ki je dobila ali v njuni generaciji ali že pred njima državljanstvo pod Antoninom Pijem. Ime *Patrinus* je značilno za keltske province,¹⁷ medtem ko *Celer* zaradi svoje pogostnosti ni izpoveden; skoraj gotovo sta bila domačina. Elijem brez prenomena je pripadal *decurio Aelius Secundinus* (št. 5). O njem je znanega le malo: pripadal je poznejši generaciji Elijev, verjetno iz konca 2. stoletja; po vsej verjetnosti je bil romaniziran domačin, saj je ime *Secundinus* posebej značilno za keltska področja, temu v prid pa bi govorilo tudi dejstvo, da je dal postaviti spomenik domačim petovionskim boginjam Nutricam.

Decurio s fragmentiranega napisa št. 6 je znan le po neznačilnem kognomenu *Mansuetus*. Zadnje in kronološko najpoznejše je posvetilo Jupitru odvrtačcu zla (*Depulsor*), ki ga je dal postaviti *Aurelius Ceionius* (št. 7). Napis sodi brez dvoma v 3. stoletje, v čas po Karakalinem ediktu o splošni podelitvi državljanskih pravic, ko so dobili vsi, ki prej niso bili rimski državljani, vladarski *nomen Aurelius*. Ime *Ceionius* je redko, po enkrat dokumentirano v severni Italiji, Hispaniji in Dalmaciji.¹⁸ Kaže, da v tem času ni bilo več v navadi izraziti ob nazivu *decurio* ime mesta v prej ustaljeni obliki *c(olonia) U(lpia) T(raiana) P(oetovionensis)*, temveč preprosto zapisati *dec(urio) Poet(ovionensis)*. *Ceionius* je opravljal tudi prestižno funkcijo vrhovnega

provincialnega svečenika, ki sta jo opravljala še Petovionca Mark Valerij Maksimijan (št. 11) in Avrelij Maksimin (št. 13), bil je *v(ir) e(gregius)*, kakor so se v pozni antiki imenovali rimski vitezi. Zanimivi sta družinsko in osebno ime Ceionijeve žene, *Spe-ciatia Aisia*: kot vse kaže, sta dokumentirani le na tem napisu,¹⁹ kar bi govorilo v prid domnevi, da je bila domačinka.

Preostalih deset napisov mestnih visokih uradnikov bi mogli razdeliti v dve skupini. V prvo skupino se uvršča šest napisov (št. 8–13), na katerih so omenjeni tisti magistrati, ki so imeli eno ali več običajnih mestnih funkcij bodisi v okviru civilne mestne uprave bodisi v okviru organiziranega mestnega kulturnega življenja. V drugo skupino so uvrščeni tisti uradniki, ki so opravljali funkcijo prefekta s polnomočjem duovira, bodisi da so imeli le to funkcijo, bodisi da je bila prefektura *i(ure) d(icundo)* le ena od stopenj v njihovi karieri.

8. G. Alföldy, *Situla* 8, 1965, 99–101 št. 1 = *AIJ* 389 = *CIL* III 4069 in 10870, največja nagrobna stela province Panonije iz belega pohorskega marmorja (4,94 x 1,82 x 0,39 m), t.i. "pranger", okrašena z reliefi, katerih osrednji prikazuje Orfejevo zgodbo. Verjetno *in situ*.

M. V[al]er[i]o C. f[ilio] / P[ap]ir[ia] tribu? Vero? dec(urioni) / [c]oloniae U[l]piae T[ra]iana P[etovionensium] Ilv[ir]o / i(ure) d(icundo) / [.....] T[.] / [.....] RO / [.....] + / [....] S [....] / [.....] e[st] Verus / [filius] / [.] I [.....]

Trajansko obdobje

9. *AIJ* 288, oltar iz belega marmorja, najden v Ptujju na nekdanjem Tyrševem trgu, današnji Miklošičevi ulici:

Liberio et Liberae / sacrum / L. Valerius Verus / dec(urio) col(oniae) Poet(ovionensis) / praefectus fabrum quaest(or) / aedil(is) pontif(ex) / Ilvir i(ure) d(icundo).

Hadrijansko/antoninsko obdobje

10. G. Alföldy, *Situla* 8, 1965, 101–104, št. 2 = *AIJ* 280 = *CIL* III 4028 (napačno 4027); prim. A. Degrassi, *Scritti vari* I, str. 150, op. 406; leva stran oltarja, najdena na gradu; čitanje po Alföldyju:

I(ovi) O(ptimo) [M(aximo) D(epulsori)] / C. Val[er]ius M. f[ilius] / Scri[bonianus] / dec(urio) [c]oloniae U[l]piae T[ra]iana P[etovionensium] / [.] [- -] / eq(uo) p[ub]lico pr[ae]fectus fabrum / IIIIv[ir] aed[il]ic[ia]e pot[est]atis / q[ui]nq[ue]uennalis Ilv[ir] iur(e) dic[un]do q[ui]nq[ue]uennalis / votum [solvit] / l[ibens] [m(erito)].

Hadrijansko/antoninsko obdobje

11. Napisi, ki se nanašajo na oba Marka Valerija Maksimijana, niso bili najdeni v Petovionu oziroma njenem agru. Za primer navajam *CIL* VIII 4600 = A. Dobó, *Inscr. extra fines Pann. Daciaeque rep.* 465, počastilni napis iz Zane (*Diana Veteranorum*), Afrika:

M. Valerio Maxi[m]iano M. Valeri / Maximiani q[ui]nq[ue]uennalis / sacerdotalis fil(io) / pontif(ici) coloniae / Petovionensium / leg(ato) Aug(usti) pr(o) pr(aetore) c[on]s[ul]tissimo v[ir]o / co(n)s[ul]i des(ignato) innocent. / praesidi patrono / Aquili Restutus fl. / p[ro]p[os]itus aedil. II viru. (!) II vir / quinq[ue], praef. i.d. pro / II viris et Marcia[n]us augur aedil. / II viru. sua pec(unia) fec(it) / idem(que) dedic(avit).

Druga polovica 2. stol.

Na Marka Valerija Maksimijana mlajšega se nanaša skupaj 16 napisov, zbranih pri H.-G. Pflaum, *Libyca* 3, 1955, 135-154 = *Afrique romaine. Scripta varia* I, Paris 1978, 65-84, posebej baza s počastilnim napisom iz Diane, ki vsebuje Maksimijanov *cursus honorum* in ki ga Pflaum na tem mestu dopolnjuje in komentira (= *AE* 1956, 124).

12. *AIJ* 287 = *CIL* III 4038, enak napis na obeh straneh spomenika in dopolnjen po obeh besedilih; obok nad vrati? del grobnega spomenika? Najden je bil pri dominikanskem samostanu in nato vzdian v mestnem stolpu. Za novo interpretacijo napisa glej Th. Schäfer, *Imperii insignia: sella curulis und fasces. Zur Repräsentation römischer Magistrate*, Mainz 1989, 359-361, tab. 74,3 in H. Devijver, *The Monument of an Equestrian Officer (?) from Poetovio, Pannonia Superior, Festschrift J. Fitz*, v tisku (= *The Equestrian Officers of the Roman Imperial Army* 2, *MAVORS* 9, 1992, 298-304). Za to, da bi Fusku pripadala še dva druga pri obeh avtorjih navedena petovionska spomenika, ki bi mu določala ekvestrski *cursus honorum*, ni odločilnih dokazov.

C.Val(erius) Tettius Fuscus dec(urio) / c(oloniae) U(lpiae) T(raianae) P(oetovionensis) q(uaestor), aedil(is), praefectus) fabr(um), / Ilvir i(ure) d(icundo), augur / loca collegio magno Larum / et imaginum domini n(ostri) / Caesaris ob honorem / tribunatus [pe]c(unia) sua fecit.

Seversko obdobje?

13. *AIJ* 449 = *CIL* III 4108, cf. p. 1749, oltar najden v Natkrižovljanu pri Sv. Barbari, kjer je bilo verjetno kultno mesto posvečeno Jupitru Kulminalu:

I(ovi) O(ptimo) M(aximo) Culm(inali) Aure[l(ius)] / Maximinus de[c(urio)] / col(oniae) Poet(ovionensis) ho[n]ore Ilvir(i) q(uin)[q(uennalis)] / [e]x curat(ore), sace[r]d[os] provinc[i]a[e] Pannoniae Superi(or)is) / pro salute sua et / Aurel(iae) Marcell[i]v¹⁰nae coniugis, su/orumque omnium v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito).

3. stoletje

Zanimivo je, da so bili kar štirje mestni funkcionarji, ki so v Petovioni dosegli duovirat, člani najuglednejše petovionske družine Valerijev.²⁰ Iz nje je izviral tudi prvi panonski senator *M. Valerius Maximianus* mlajši (št. 11), katerega življenjsko pot in vojaško-administrativno dejavnost, ki je bila pomembna v okviru imperialne politike in je nanjo posebej vplival potek markomanskih vojn, je izčrpno obravnaval G. Alföldy.²¹

Vrstni red mestnih magistratur se razlikuje od ene kariere do druge, kar ni neobičajno tudi v drugih mestih in drugih provincah.²² *M. Valerius Verus* (?) (št. 8) je bil, prejkone v začetku 2. stoletja, v Petovioni *decurio* in *duovir*; njegove morebitne druge funkcije na fragmentiranem napisu niso ohranjene. Njegova skoraj 5 m visoka nagrobna stela je bila največji nagrobni spomenik ne le v antični Petovioni, temveč v provincah Panoniji in Noriku nasploh in je verjetno ostala *in situ*. V preteklih stoletjih so ga uporabljali kot sramotilni kamen, tako imenovani "pranger": stare risbe mestnih vedut kažejo, da je vsaj od 16. stoletja dalje stal na tem mestu. Krasili so ga nekoč prelepi reliefi, ki pa so danes tako izlizani, da jih le s težavo prepoznavamo. Osrednji prizor je predstavljal Orfeja, ki, obdan z živalmi, igra na liro; v zatrepu sta verjetno upodobljena Luna in speči *Endymion*. V citirani strokovni literaturi je scena razložena kot upodobitev Venere, ki žaluje za mrtvim Adonisom, vendar je Erna Diez na osnovi upodobitve v zatrepu nagrobne stele iz Savarije (*RIU* 1, 129) in na osnovi podobnih

reliefov iz Zgornje Panonije prepričljivo dokazala, da gre za upodobitev Lune in Endimiona. Na nagrobniku iz Savarije namreč sedečo figuro nedvomno opredeljuje kot Luno nad njeno glavo upodobljen polmesec.²³ Na bazi je prikazan Orfej, ki v podzemlju pri Prozerpini in Plutonu prosi za Evridiko. Okrašeni so tudi frizi med glavnimi polji in stranske ploskve stele.

Zanimivo je, da ima ta izredno velika nagrobna stela zelo dobro paralelo v precej manjši izvedbi (v. 1,65 m), v nagrobniku normalnih dimenzij iz Šmartnega na Pohorju (AIJ 101), ki ga krasijo identični prizori. Nagrobnik je dal Avreliju Kalandinu, veteranu 1. kohorte Asturcev, postaviti njegov osvobojenec. Ta stela je kakih 70 do 100 let poznejša od Valerijeve, prejkone sodi v začetek 3. stoletja po Kr. Kognomen Avrelija Kalandina, razprostranjen predvsem v vzhodnem Noriku kaže, da je bil veteran nedvomno domačin,²⁴ ki je bil rekrutiran verjetno proti koncu 2. stoletja. Kohorta *I Asturum* je bila tedaj in v 3. stoletju nameščena v Noriku v kastelu Astura (zdaj Zaiselmauer).²⁵ Valerijev nagrobnik, ki se morda ni mogel enakovredno primerjati z bogatimi edikulami šempetrskega tipa, ki jih, sodeč po ohranjenih fragmentiranih elementih, v Petovioni ni bilo malo,²⁶ je vendarle zbujal zaradi svojih, za stelo imponantnih dimenzij in lepih reliefov določeno pozornost posebej med someščani in okoliškimi prebivalci, ne nazadnje tudi zato, ker je pripadal dedu ali kakemu drugemu bližnjemu sorodniku prvega in morda edinega petovionskega senatorja. Tako po vsej verjetnosti ni naključje, da si je veteran, ki se je po dosluženem vojaškem roku in prejemu državljanstva vrnil v domače kraje nekam v okolico Petovione, prek svojega osvobojenca — morda po naročilu, ali pa zgolj na svojo, še za življenja izraženo željo — oskrbel enako, dasi mnogo manjšo stelo. Kalandinov nagrobnik je dokaz, da so izdelovale tudi več generacij pozneje domače pohorsko-petovionske delavnice nagrobne stele z motivi po enakih repertorijih.

Drugi znani *duovir* je bil *L. Valerius Verus* (št. 9); ni izključeno, da je bil sin Marka Valerija (št. 8) in morda celo omenjen na njegovem spomeniku.²⁷ Svoj *cursus honorum* je navedel od najnižje funkcije do najvišje, zanimivo je, da navaja prefekturo fabrov pred drugimi funkcijami,²⁸ sledijo ji kvestura, ediliteta, pontifikat, vrh njegove, do tedaj dosežene kariere pa je predstavljal *duovirat*. Kot domneva G. Alföldy, bi utegnil biti Gaj Valerij Skribonijan (št. 10) njegov brat.²⁹ Pod Hadrijanom je bil sprejet v viteški stan, njegova kariera pa je zanimiva posebej zato, ker je med mestnimi funkcijami, ki jih je opravljal, omenjena magistratura *quattuorvir aediliciae potestatis*, ki se na napisih rimskih kolonij le redko omenja. Nikakor je ni mogoče razlagati kot *IIIvir i(ure) d(icundo)* (tako napačno v *CIL* in *AIJ*), ker se izključuje s funkcijo *duovirov*, ki so imeli v mestih s statusom rimskih kolonij vodilno vlogo. Skupina štirih županov je običajno upravljala municipije, v kolonijah se skupina štirih uradnikov pojavi le v vlogi edilov.³⁰ Napis so pred Alföldyjevim popravljenim čitanjem dopolnjevali drugače: njegov kognomen kot *Scri[ptor]* in njegovo prefekturo kot prefekturo *i(ure) d(icundo)*, ki je sicer v Petovioni vedno omenjena v obliki *pro IIviris*. Ker bi bil ta zapis predolg, se Alföldy iz prostorskih razlogov odloča za prefekturo fabrov.

Sledita Mark Valerij Maksimijan, starejši in mlajši (št. 11). Oče, ki je bil morda sin Lucija Valerija Vera ali Skribonijana (št. 9 ali 10),³¹ je bil v Petovioni *duovir quinquennalis*, eden od dvojice za census zadolženih, na pet let voljenih mestnih županov, kar je bil vrh civilne mestne kariere. Poleg tega je bil vrhovni svečenik Zgornje Panonije. To mesto so dosegli zgolj najuglednejši magistrati večjih mestnih središč, predvsem tisti, ki so v svojih mestih že opravljali funkcijo *duovira*. Glede na

to, da je njegov sin dosegel vrh svoje državne kariere v času markomanskih vojn, sodi delovanje njegovega očeta v sredo 2. stoletja po Kr. Edina znana funkcija iz sinove kariere, ki je bila vezana na rodno mesto, je bil pontifikat.

Napis naslednjega člana družine Valerijev (št. 12), ki je v Petovioni dosegel duovirat, se uvršča med donatorske napise in sodi po vsej verjetnosti v seversko obdobje. Gaj Valerij Tetij Fusk, katerega dve gentilni imeni kažeta na tesno povezavo Valerijev s *Tettii*, ki sicer v Petovioni in Panoniji niso znani, je opravljal vrsto funkcij, ki jih je na napisu navedel po naraščajočem vrstnem redu. Bil je kvestor, edil in načelnik zveze rokodelcev (*praefectus fabrum*), duovir in avgur. Funkcija, ki jo omenja v drugem delu napisa, tribunat, ni jasno opredeljena in jo je mogoče interpretirati na dva načina. Lahko da je imel Fusk mesto tribuna v okviru kolegija častilcev Larov in vladarjevih podob (tako J. Šašel in G. Alföldy),³² lahko pa da je nastopil vojaško kariero rimskega viteza in dosegel najbolj administrativno od treh ali štirih vojaških poveljstev (*tres*, oziroma *quattuor militiae*), legijski tribunat, česar H. Devijver ne izključuje,³³ priznava pa, da ni odločilnih dokazov za to mnenje. Ob priliki, ko je tribunat dosegel, je sklenil članom kolegija s svojim denarjem urediti — prejkone pokopališke — parcele. Kolegiji častilcev Larov in vladarjevih podob so znani še v Rimu (*CIL VI 307, 958*) in v Tipasi (*CIL VIII, 17143*), podobne kolegije pa najdemo tudi v sosednjih mestih, tako npr. kolegij častilcev Genija province Zgornje Panonije v Savariji (*CIL III 4168*), častilce Genija Anigemija in Markurija v Celeji (*CIL III 5157; 5196*) in kolegij častilcev Larov v Virunu (*CIL III 4792*).

Zadnji napis iz te skupine (št. 13) je posvetilo Jupitru, zavetniku gorskih vrhov (*Culminalis*), ki ga je dal postaviti član mestnega sveta Avrelij Maksimin zase in za blagostanje svoje žene Avrelije Marceline in vseh svojcev. Užival je čast vsakih pet let voljenega duovira (*Ilvir quinquennalis*), ki jo je dosegel po opravljenem kuratorstvu, ki pa na napisu ni pobljže opredeljeno. Vrh njegove kariere je predstavljala prestižna funkcija svečenika za celotno provinco Zgornjo Panonijo.

Na štirih napisih (št. 14–17) iz zadnje skupine je omenjena zanimiva funkcija, ki jo v strokovni literaturi različno interpretirajo. To je prefektura *pro Ilviris* oziroma prefektura *i(ure) d(icundo)*, ki so jo W. Liebenam,³⁴ W. Ensslin³⁵ in W. Langhammer³⁶ opredelili kot funkcijo, ki bi v različnih okoliščinah lahko ustrezala predvsem dvema možnima kategorijama:

1. Prefekta je imenoval eden od duovirov v primeru, da je bil njegov kolega že odsoten, on sam pa je želel zapustiti mesto za več kot en dan. V tej funkciji, ki je dokumentirana v 25. poglavju *lex municipii Salpensani* in v *lex Irnitana*,³⁷ je bil prefekt zgolj namestnik duovira, toda čeprav je imel polnomočje duovira, ni imel pravice uživati časti te funkcije in zato tudi ni bil dolžan mestu plačati določene, na nastop magistrature vezane denarne vsote, *summa legitima*, oziroma *honoraria*.

2. Če je mesto podelilo častni duovirat vladarju, je ta imenoval na svoje mesto prefekta *i(ure) d(icundo)*, ki naj bi izvrševal namesto njega duoviralne funkcije. Tako kot prejšnji je tudi ta tip funkcije omenjen na obeh hispanskih municipalnih zakonih.³⁸

Napisi, na katerih se prefektura *i.d.* omenja v Petovioni, so naslednji:

14. *AIJ 279*, oltar iz pohorskega marmorja, zgoraj odbit in močno poškodovan. Najden na Panorami v poznejšem grobu kot gradbeni material:

[I(ovi) O(ptimo) M(aximo)] / [pro s]alu[te] / /I /⁵ V[a]ler[i] / / M[axim]i[ani?] / d[ec(urionis)] c(oloniae) U(lpiae) T(raianae) P(oetovionensis) / a[edi]li[s, q(uaestoris)] /¹⁰ pr[ae]f[ecti] pr[o] / II[viris] i(ure) d(icundo) / Iu[li]us et / S[al]via / [Iul?]iana /¹⁵ p[ar]entes / [v(otum)] s(olverunt).

2. stoletje

Vr. 7 hipotetično dopolnjuje Alföldy, *Arh. vest.* 15-16, 1964-1965, 138-139 št. 6.

15. AE 1986, 568 = I. Tušek, *Arh. vest.* 37, 1986, 349, fot. tab. 8:

Nutricibus Aug(ustis) sacr(um) T. Cassius / Verinus dec(urio) col(oniae) Poet(ovionensium), praef(ectus) fabr(um), praef(ectus) / pro Ilvir(is) et Donnia Maximilla con(iux) / pro salute T. Cassi(i) Severi fili(i).

Druga polovica 2. stoletja

16. CIL III 4111, stebriček, najden v vasi Klenovnik na območju antične Petovione:

I(ovi) O(ptimo) M(aximo) Dep(ulsori) / C. Tiberin(ius) / Faventinus / dec(urio) col(oniae) Poet(ovionensis), / pr(a)ef(ectus) fabrum, / questor, pr(a)ef(ectus) / pro Ilviris / pro salute sua / suorumq(ue) omnium.

Začetek 3. stoletja

17. G. Alföldy, *Situla* 8, 1965, 105-106 št. 4 = *ILJug* 352, oltar iz apnenca, najden na Spodnji Hajdini nedaleč od 1. mitreja:

[I(ovi) O(ptimo) M(aximo)] / [Do]lic[heno] / [.] Oct(avius) Ingen(u)is ob hon[o]re(m) pr(a)efectu(r)a(e) d(ono) d(edit).

2. stoletje

J. Gascou, ki je analiziral to funkcijo v afriških mestih, ugotavlja, da za drugo kategorijo, ko je prefekt imenovan, da bi opravljal funkcijo duovira namesto vladarja, ni najti več kot eno ali dve epigrafski potrdili.³⁹ Preostane torej funkcija prefekta, ki je nadomeščal duovira, za katero je Ensslin domneval, da po vsej verjetnosti v epigrafiki ni pustila sledov, ker ni bila častna funkcija.⁴⁰ Dejstvo pa je, da je v afriških mestih in drugod dokaj dobro dokumentirana, zato Gascou domneva, da se morda nekaj napisov vendarle nanaša na primer odsotnosti obeh duovirov in njunega nadomeščanja in navaja dva primera, v katerih nastopa prefektura v karieri na začetni stopnji, *summa legitima* pa v zvezi z njo ni izrecno omenjena, medtem ko se v povezavi z ediliteto omenja.⁴¹ Gascou navaja tudi tri tipe prefekta *iure dicundo* v afriških mestih, in sicer primer prefekture v cirtejski konfederaciji, ko je prefekt upravljal eno, dve ali tri kolonije, ki so bile priključene Cirti (*Chullu, Rusicade* in *Mileu*),⁴² oziroma podobno, nekoliko manj prestižno prefekturo *pro triumviris*.⁴³ Prefekti, zadolženi za del ozemlja, ki je pripadal Kartagini, so prav tako izvrševali jurisdikcijo enako duovirov, le-ti pa so svojo funkcijo opravljali vzporedno s prefektom oziroma prefekti.⁴⁴ Kako pa funkcijo natančno opredeliti, ostaja zaradi pomanjkanja evidence nejasno.

Petovionski napisi kažejo, da se prefekti omenjajo relativno pogosto: to bi bil brez dvoma eden med razlogi za misel, da naziv prejkone ni označeval namestnika odsotnega duovira, *praefectus a Ilviro relictus*. Verjetneje bo potrebno tudi za primere petovionskih prefektov *i.d.* najti ustrežnejšo razlago. Prefektura *pro Ilviris* je navedena v karieri med drugimi mestnimi funkcijami na različnih mestih. Na fragmentiranem posvetilnem napisu Jupitru, ki ga je dal postaviti eden Valerijev, morda Mark Valerij Maksimijan starejši (št. 14), je prefektura navedena po ediliteti in kvesturi in pred duoviratom. Na posvetilu Nutricam, ki sta ga dala postaviti *T. Cassius Verinus* in njegova žena *Donnia Maximilla* za zdravje svojega sina Tita Kasija Severa (št. 15), je

omenjena za prefekturo fabrov. Kasiji so bili razprostranjeni po vseh bližnjih večjih mestnih središčih od Akvileje do Savarije, v Emoni so bili ena najuglednejših družin.⁴⁵ Ime Verinus je značilno predvsem za keltska in germanska območja in je sicer redko.⁴⁶ *Donnii* so bili, sodeč po imenu, brez dvoma romanizirani lokalni keltski velikaši⁴⁷ in prav značilno je, da sta zakonca dala postaviti spomenik z lepim reliefom Nutric lokalnim petovionskim boginjam. Na posvetilu Jupitru odvrtačalcu zla (*Depulsor*) Gaja Tiberinija Faventina je prefektura *pro Ilviris* navedena za prefekturo fabrov in za kvesturo. Ime *Tiberinius* je redko, v Petovioni in v Panoniji sicer doslej ni dokumentirano; Gaj Tiberinij Faventin je dosegel v Petovioni duovirat, kar kaže, da je bila družina po markomanskih vojnah (napis sodi prejkone na začetek 3. stoletja) ena najpomembnejših v mestu.

Da prefektura ni predstavljala namestništva, temveč pravo mestno funkcijo, ki je imela svoje mesto v municipalni karieri pred duoviratom,⁴⁸ nam potrjuje napis št. 17, posvetilo Jupitru, verjetno Dolihenskemu, ki ga je dal [.] *Octavius Ingenuus* postaviti *ob honorem praefecturae*. Prefektura je bila torej častna funkcija in oseba, ki jo je izvrševala, je uživala vse z njo povezane pravice in časti. Malo je verjetno, da bi šlo za kakšno drugo prefekturo, npr. *fabrum*⁴⁹ in ne *i(ure) d(icundo)*, saj bi bilo v primeru prefektore kakšnega od kolegijev to po vsej verjetnosti navedeno. Epigrafska evidenca torej kaže, da je bila prefektura *i(ure) d(icundo)* oziroma *pro Ilviris* samostojna funkcija, ki je morala biti, sodeč po nazivu, precej podobna funkciji duovira. Najlažje si je predstavljati, da so si oba duovira in prefekti (morda je bil eden, morda jih je bilo več) jurisdikcijo razdelili bodisi po sferah dela in je prefekt ob prisotnosti duovira deloval kot njegov pomočnik, bodisi po geografsko opredeljenih območjih.⁵⁰ Petoviona je bila eno največjih mest v Noriku in Panoniji, razdeljena je bila na več mestnih območij, *vici*, od katerih je *vicus Fortunae* tudi epigrafsko dokumentiran.⁵¹ Pripadal ji je velik teritorij, ki je poleg drugih naselbin obsegal npr., tudi *Aquae Iasae*, zato je domneva, da sta duovira pri opravljanju svojih funkcij potrebovala pomoč prefektov, več kot verjetna.

Zanimivo se je še na kratko ozreti po bogovih, ki so jih častili petovionski magistrati. Nič ne bi presenečalo, če bi bil najpogosteje dokumentiran vrhovni bog rimskega panteona in kapitolske triade,⁵² vendar sta bili prav njemu postavljeni le dve posvetili (št. 2 in 14?). V dveh (št. 7 in 16) oziroma še verjetneje treh (prim. št. 10) oltarjih je bil počaščen Jupiter *Depulsor*, ki so ga posebej radi častili na jugozahodu province Zgornje Panonije.⁵³ Nemalo posvetil je bilo najdenih tudi v Petovioni in njeni okolici⁵⁴ in ni izključeno, da se za njim skriva kakšno lokalno pomembno vrhovno božanstvo.⁵⁵ Zato je povsem razumljivo, da ga je v *Lambaesis*, kjer je poveljeval legiji III. Avgusti, častil tudi Mark Valerij Maksimijan mlajši (*CIL* VIII 2621). Tudi ne preseneča, da je senator iz Petovione častil Mitro in mu posvetil oltarje v Apulu in v Lambezi (*CIL* III 1122; *AE* 1915, 28 in *CRAI* 1954, str. 273). Bogovi, ki se omenjajo po enkrat, so Jupiter *Culminalis* (št. 13), nekajkrat omenjen na posvetilih iz same Petovione in njenega agra (*CIL* III 4032, 4115, *AIJ* 283, 284, *ILJug* 1165), *Dolichenus* (št. 17) in Liber z Libero (št. 9). Dve posvetili sta bili postavljeni v čast Nutricam in verjetno ni naključje, da je na obeh napisih prisoten domač keltski element. *Aelius Secundinus* je bil morda romaniziran premožen domačin, žena Tita Kasija Verina, *Donnia Maximilla* pa je nedvomno pripadala ugledni domači petovionski družini.

¹ W. Langhammer, *Die rechtliche und soziale Stellung der Magistratus municipales und Decuriones*, Wiesbaden 1973, 62 ss. Glej tudi L.A. Curchin, *The Local Magistrates of Roman Spain* (Phoenix Suppl. Vol. 28) 1990, *passim*; G. Rupprecht, *Untersuchungen zum Dekurionenstand in den nordwestlichen Provinzen des römischen Reiches* (Frankfurt. Althist. Stud. 8) 1975.

² B. Saria, *RE XXI*, 1 (1951), s.v. Poetovio, 1170-1175; M. Šašel Kos v: D.R. Jordan, M. Šašel Kos, M.B. Wallace, A Greek Metrical Epitaph from Poetovio for a Soldier from Bithynia, *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik* 60, 1985, 87-88.

³ A. Mócsy, *Die Bevölkerung von Pannonien bis zu den Markomannenkriegen*, Budapest 1959, 34; G. Alföldy, *Die Personennamen in der römischen Provinz Dalmatia* (Beiträge zur Namenforschung Bh. 4) Heidelberg 1969, 31-38.

⁴ I. Kajanto, *The Latin Cognomina*, Helsinki 1965, 275.

⁵ J. Šašel, C. Iulius Vepo, *Živa Ant.* 4, 1954, 347-351.

⁶ Kajanto (op. 4) 304; Alföldy (op. 3) 160-161; glej sedaj predvsem F. Lochner von Hüttenbach, *Die römerzeitlichen Personennamen der Steiermark*, Graz 1989, 26-27.

⁷ J. Beneš, *Auxilia Romana in Moesia atque in Dacia*. (Studie arch. úst. českosl. akad. Brno VI/2). Praga 1978, 39-40, cf. 117.

⁸ M.M. Roxan, *Roman Military Diplomas 1954-1977*, London 1978 in *Roman Military Diplomas 1978-1984*, 1985, št. 47, 63, 64, [66], [65/115], [116], [117].

⁹ Roxan II (op. 8) 152 št. 90; K. Kraft, *Zur Rekrutierung der Alen und Kohorten an Rhein und Donau*, Bernae 1951, 177 (C. Cichorius, *RE IV*, 1, 1900, 300, 11). Glej *Die Römer in Hessen*. Stuttgart 1982, 479 f.

¹⁰ E. Stein, *Die kaiserlichen Beamten und Truppenkörper im römischen Deutschland unter dem Prinzipat*, Wien 1932, 195 s.

¹¹ Roxan I (op. 8) 72-73 št. 50.

¹² Beneš (op. 7) 36, cf. 102.

¹³ Roxan II (op. 8) 152 št. 90. Cf. *CIL XVI* 62 in 80; Kraft (op. 9) 176 (C. Cichorius, *RE IV*, 1, 293, 44).

¹⁴ Glej S. Demougin, *L'ordre équestre sous les Julio-Claudiens* (Coll. de l'Ec. fr. de Rome 108, 1988) 202.

¹⁵ Kajanto (op. 6) 308; Alföldy (op. 3) 238; Mócsy (op. 3) 180.

¹⁶ Erna Diez, *Die Aschenkisten von Poetovio*, *JÖAI* 37, 1948, 151 ss, posebej 171 ss; B. Djurić, neobjavljena disertacija, Ljubljana 1991.

¹⁷ Kajanto (op. 6) 305.

¹⁸ A. Mócsy et al., *Nomenclator*, *Diss. Pann.* 3/1 (1983) s. v.

¹⁹ *Ibid.*, s. v. Toda glej G. Alföldy, *Revidierte Inschriften aus der Gegend des Plattensees*, *Specimina nova* 6, 1990 [1992] 89-91.

²⁰ G. Alföldy, *Die Valerii in Poetovio*, *Arch. vest.* 15-16, 1964-65, 137-144.

²¹ G. Alföldy, P. Helvius Pertinax und M. Valerius Maximianus, *Opuscula I. Kastelic sexagenario dicata, Situla 14/15*, 1974, 199-215; prim. J. Šašel, *Senatori ed appartenenti all'ordine senatorio provenienti dalle province romane di Dacia, Tracia, Mesia, Dalmazia e Pannonia*, *Epigrafia e ordine senatorio II*, Tituli 5, Roma 1982, 567-568. Id., *Kronika* 28, 1980, 159-160.

²² Curchin (op. 1) 29-33; J. Gascou, *Magistrates et sacerdoces municipaux dans les cités de Gaule Narbonnaise* (résumé), *Xe Congrès intern. d'épigr. gr. et lat. Rapports préliminaires*, Paris-Nîmes 1992, 28-33. Glej tudi M.S. Bassignano, I "praefecti iure dicundo" nell'Italia settentrionale, *Epigrafia. Actes du colloque en mémoire de Attilio Degrassi* (Coll. de l'Ec. fr. de Rome 143), Roma 1991, 515-537 *passim*.

²³ E. Diez, Luna und der ewige Schläfer. Das Giebelbild oberpannonischer Grabstelen, *ArchHung* 41, 1989 (Festschrift A. Mócsy) 337-347.

²⁴ J. Šašel, Ein ostnorischer Personennamen: Kalandinus, *Festschrift Modrijan. Schild von Steier* 15/16, Graz 1978/79, 85-87.

²⁵ Kraft (op. 9) 88-90; 263.

²⁶ Za podatek se lepo zahvaljujem dr. B. Djuriću.

²⁷ Alföldy (op. 20) 139.

²⁸ B. Dobson, The "Praefectus fabrum" in the Early Principate, *Britain and Rome. Essays presented to E. Birley*, Kendal 1966, 61-84 omenja različne tipe prefektov fabrov; prefekture s petovionskih napisov so stopnja v municipalni karieri, sam pa obravnava tiste, ki so imeli vojaške funkcije; glej tudi D.B. Saddington, Praefecti fabrum of the Julio-Claudian Period, *Römische Geschichte, Altertumskunde und Epigraphik. Festschrift A. Betz*, Wien 1985, 529-546; R. Sablayrolles, *Les praefecti fabrum de Narbonnaise*, *RArchNarb* 17, 1984, 239-247, ki je analiziral prefekte v okviru municipalne kariere in prišel do zanimivega rezultata, da bi prefektura utegnila predstavljati nekakšno odskočno desko za sprejem v viteški stan.

²⁹ Alföldy (op. 20) 139, 142.

³⁰ Napisov z omembo *IIIIViri* v našem prostoru skoraj ni, prim. *CIL III* 10770 iz Emone. To mestno funkcijo je analiziral A. Degrassi, *Quattuorviri in colonie romane e in municipi recti da duoviri*, *Memorie dell'Accademia Nazionale dei Lincei*, Cl. scien. morali e stor. ser. 8, 2, 1949 (1950) 281-344 = *Scritti vari di antichità*, Roma 1962, 99-177, glej posebej 322-323 (150) in 339 (170). Glej tudi J. Gascou, *Duumvirat, quattuorviri*

rat et statut dans les cités de Gaule Narbonnaise, *Epigraphia. Actes du colloque en mémoire de Attilio Degrassi* (Coll. de l'Ec. fr. de Rome 143), Roma 1991, 547-563.

³¹ Alföldy (op. 20) 139-140.

³² J. Šašel, v indeksu k napisom Hoffiler, Saria, *AIJ*, str. 36* (*res municipalis*); G. Alföldy (op. 20) 139.

³³ H. Devijver, *Prosopographia militiarum equestrium quae fuerunt ab Augusto ad Gallienum* 2, Leuven 1977, str. 832-833 in v članku, citiranjem k napisu št. 12.

³⁴ W. Liebenam, *Städteverwaltung im römischen Kaiserreiche*, Leipzig 1900, 260-263.

³⁵ W. Ensslin, *RE* XXII, 2, 1954, 1313-1323, s. v. *praefectus*.

³⁶ Langhammer (op. 1) 63-64.

³⁷ Prim. *ILS* 6088 in J. Gonzáles, The Lex Irnitana: a New Copy of the Flavian Municipal Law, *JRS* 76, 1986, 147-243.

³⁸ Glej J. Gascou, La *praefectura iure dicundo* dans les cités de l'Afrique romaine, *L'Afrique dans l'occident romain (Ier siècle av. J.-C. — IVe siècle ap. J.-C.)*, Actes du colloque, Coll. ec. fr. Rome 134, 1990, 367 ss. Obstajali sta še dve redki situaciji, ki sta zahtevali prisotnost prefekta *i.d.*: Če duovira iz kakršnega koli razloga nista mogla izvrševati svoje funkcije oziroma biti imenovana, je mogel mestni svet izvoliti dva prefekta *i.d.*, kar je znano le v Pompejih in Gadesu. V izrednih kriznih primerih je bil izvoljen prefekt *i.d.*, ki je svojo funkcijo opravljal skupaj z obema duoviro. Ta tip prefekta omenja Tacit za Pompeje in Nucერიო (*Ann.* 14, 17).

³⁹ *Ibid.* 371-373.

⁴⁰ W. Ensslin (op. 35) 1318.

⁴¹ Gasocu (op. 38) 347-376.

⁴² *Ibid.* 376.

⁴³ *Ibid.* 377-378.

⁴⁴ *Ibid.* 378-380.

⁴⁵ A. in J. Šašel, Le préfet de la I^e aile Britannique Milliaire sous Trajan à Emona, *Arch. vest.* 28, 1977, 334-345; M. Šašel Kos, Boginja Ekorna v Emoni, *Zgod. čas.* 46, 1992, 9.

⁴⁶ Kajanto (op. 4) 254.

⁴⁷ A. Holder, *Altceltischer Sprachschatz* I, 1306. Prim J. Gascou, *Zeitschr. f. Papyr. u. Epigr.* 93, 1992, 134 ss.

⁴⁸ Prim. M. Christol, S. Demougin, La carrière d'un notable Narbonnais, au début du Ier s. après J.-C. (*CIL*, XII, 4371 et 4372), *Zeitschr. f. Papyr. u. Epigr.* 49, 1982, 146, ki sta prišla do enakega rezultata za Narbono; glej tudi Gascou (op. 22) za Narbonenjsko Galijo.

⁴⁹ Prim. G. Alföldy, *Situla* 8, 1965, 106.

⁵⁰ Do podobnih rezultatov je prišel na osnovi analize mestnih funkcionarjev v Galiji in drugod tudi J. Gascou, ustno in v članku, cit. v op. 22.

⁵¹ *AIJ* 340 = *CIL* III 10875 + p. 2328, 29: *Volcano / Aug(usto) sacr(um) / ex imp(erio) vicus / Fortun(ae) a templ(o) [♁] Fortunae ad horr(ea) / m(ille) p(edes)*.

⁵² G. Alföldy, Die Krise des Imperium Romanum und die Religion Roms, *Religion und Gesellschaft in der römischen Kaiserzeit. Kolloquium zu Ehren von F. Vittinghoff*, Köln, Wien 1989, 84 in *passim*.

⁵³ A. Mócsy, Pannonia, *RE Suppl.* IX, 1962, 729; G. Alföldy *Noricum*, London, Boston 1974, 137.

⁵⁴ Tako poleg omenjenih še *CIL* III 4018: *C. Petronius Chryseros*, 4034: [—] *Secundina* in morda še posvetila *I.O.M.D.* (*CIL* III 4035, 4036, *ILJug* 339, ki se običajno tudi tako interpretirajo.

⁵⁵ H.-G. Pflaum, *Mélanges I. Levy*, 1955 (*Annuaire de l'Institut de Philologie et d'Histoire orientales et slaves* 13, 1953) 445-460; cf. K. Latte, *Römische Religionsgeschichte* (Handbuch d. Altertumswiss. 5, 4), München 1960, 154 op 2.

THE RULING ARISTOCRACY IN POETOVIO

Summary

The study of the families, which played a leading role in the town, the so-called ruling elite, is interesting and instructive. Poetovio, which like Emona and Celeia, once belonged to the kingdom of Noricum, was, however, annexed to the Roman province of Pannonia in the early Augustan period and became a Roman colony under Trajan. It had ceased to be a military base before this, a legionary garrison having been present from the initial Roman occupation onwards.² It was an important communications crossroads and a market centre on the Amber Road, so that immigrants from northern Italy, retired military personnel from all parts of the empire, also the eastern provinces, and merchants of various ethnic origins all settled here. As the onomastic material in the inscriptions shows, the native element was pushed more into the background than, for example, in Emona and Celeia. The *terminus post quem* for all of the inscriptions, in which municipal administrative offices are mentioned (17 have survived), is the Trajanic period. There is mention of *decuriones* in seven inscriptions, the specific municipal function of whom - if any - is unknown (nos. 1-7).

The wife of C. Iulius Magnus (no. 1), Veponia Materna, was doubtless of native origin, as the names of Vepo, Veponius and their known derivatives are mainly distributed in the southern Norican region.⁵ C. Clodius Avitus (no. 2) could on the basis of his cognomen also be considered to have been of Norican origin,⁶ although it is more likely that his family emigrated to the *canabae* of Poetovio from northern Italy like the Clodii from Emona, known from the dedication to Hercules (*AIJ* 152 = *CIL* III 3838 + p. 2328, 188). The father, L. Clodius Alpinus, was still listed in the *tribus Velina*, characteristic of the Aquileian inhabitants, whilst the son, C. Clodius Clemens, was already in the *Claudia*, the voting district of the majority of the citizens of Emona. The P. Aelii (no. 3) were one of the most important families of Poetovio: the brothers, Marinus and Marcianus, were equestrian officers, each of them commanding a cohort, probably under Antoninus Pius. Marinus was prefect of the 2nd cohort of the Hispani, which might theoretically have been the *II Hispanorum scutata Cyrenaica*, stationed at Resculum (present-day Bologna),⁷ or the *equitata pia fidelis*, attested in military diplomas from 129/130 AD in Upper Germania, where its camp was located at Stockstadt.⁹ It was stationed in this fortress also under Antoninus Pius.¹⁰ The younger brother was prefect of the 1st cohort of the Germani (*cohors I Germanorum /equitata?/ c(ivium) R(omanorum)*), which was attested in a diploma from c. 157 AD in Lower Moesia,¹¹ where it was stationed at Capidava (present-day Topalu).¹² It might have also been the cohort of the same name from Germania, whose name was attested in the same diploma from 129/130 AD, in which the *II Hispana*, too, is documented.¹³ As the evidence, which is at present available, shows, the only family in Poetovio in the period of the principate, which was more important than the P. Aelii of Poetovio, was the family of the Valerii, who had emigrated there from northern Italy.

The brothers, T. Aelius Patrinus and T. Aelius Celer, came from a family, which received citizenship under Antoninus Pius; they were almost certainly natives. The romanized native, Aelius Secundinus, belonged to the Aelii without a praenomen. Aurelius Ceionius performed the prestigious function of *sacerdos* of Upper Pannonia, which was also performed by M. Valerius Maximianus (no. 11) and Aurelius Maximinus (no. 13). Also interesting are the family name and cognomen of Ceionius' wife, Speciatia Aisia: it seems that they were only recorded on this inscription,¹⁹ which would argue in favour of the supposition that she was a native.

There follow magistrates, who had one or more usual municipal offices (nos. 8–13). It is interesting that four of the duovirs of Poetovio were members of the family of the Valerii,²⁰ from whom the first Pannonian senator originated, M. Valerius Maximianus the younger (no. 11). His life and military-administrative career, which was important in the context of imperial politics and particularly during the course of the Marcomannic Wars, has been exhaustively analysed by G. Alföldy.²¹

The order of municipal offices differs from one career to the next, which is not unusual in other towns and provinces.²² M. Valerius Verus (?) (no. 8) was, probably at the beginning of the 2nd century, decurion and duovir in Poetovio; his other possible functions are not preserved on the fragmentary inscription. His tombstone, which was almost 5 m high, was not only the largest funerary monument in Poetovio, but also in the whole of the provinces of Pannonia and Noricum, and has probably remained *in situ*. In past centuries, it was used as a "stone of humiliation", the so-called "pranger": old drawings of the town show that it has stood on this site at least from the 16th century onwards. It was decorated with once fine reliefs, which are now so worn that they are difficult to recognise. The central scene represented Orpheus, who, surrounded by animals, plays the lyre; Luna and the sleeping Endymion were probably represented on the gable end. This scene has often been interpreted as the representation of Venus, mourning the dead Adonis, but Erna Diez has convincingly shown that rather it represents Luna and Endymion, on the basis of a tombstone from Savaria (*RIU* 1, 129) and similar reliefs from Upper Pannonia. Namely, the seated female figure on the tombstone from Savaria, doubtless, represents Luna, as she has crescent moon carved above her head.²³ Orpheus, beseeching Persephone and Pluto for the return of Eurydice from the underworld, is shown on the base. Friezes are also decorated between the main fields and on the side panels of the stela.

It is interesting that this large funerary monument has a very good parallel in a much smaller version (height 1.65 m), in a tombstone of normal dimensions from Šmartno in the Pohorje mountains (*AIJ* 101), which is decorated with identical scenes. The tombstone was erected to Aurelius Calandinus, a veteran of the *cohors I Asturum*, by his freedman, and is some 70 to 100 years later than that of Valerius, probably dated to the beginning of the 3rd century. The cognomen of Aurelius Calandinus, distributed throughout eastern Noricum, shows that the veteran was doubtless a native,²⁴ who had probably been recruited towards the end of the 2nd century. The *cohors I Asturum* was at that time and in the 3rd century stationed in the fortress of Astura (present-day Zeiselmauer).²⁵ Valerius' tombstone may perhaps not be worthy of comparison with the rich aediculae of Šempeter type, which, on the basis of surviving fragmentary elements, were not infrequent in Poetovio,²⁶ but it must have aroused, however, a certain attention amongst the townsfolk and people of the surrounding area, due to its, for a tombstone, imposing dimensions and fine reliefs and, not least, because it belonged to the grandfather or some close relative of the first and probably only senator from Poetovio. Thus, in all probability, it is not accidental that a veteran, who, after finishing military service and receiving citizenship, returned to his home, somewhere in the vicinity of Poetovio, was provided with an identical.

although much smaller, tombstone by his freedman, who may have acted on his command or on his wishes, expressed in life. The tombstone of Calandinus is an indication that the local Pohorje-Poetovio workshops many generations later still produced funerary stelae with motifs from the same repertoire.

G. Alföldy suggested that L. Valerius Verus (no. 9) and C. Valerius Scribonianus (no. 10) can be considered as brothers.²⁹ The latter was awarded equestrian rank under Hadrian and his career is especially interesting, because, amongst the municipal offices which he performed, there is mention of a magistrature of *quattuorvir aediliciae potestatis*, which is not frequently mentioned in inscriptions from Roman colonies.³⁰ There follow M. Valerius Maximianus, the older and the younger (no. 11). The father, who was perhaps the son of Verus or Scribonianus (no. 9 or 10),³¹ was *duovir quinquennalis* in Poetovio and the *sacerdos* of Upper Pannonia. The only function from the son's career, which was connected with his home town, was the pontificate. An enigmatic case is that of C. Valerius Tettius Fuscus (no. 12). The tribunate, which is mentioned in the second part of his career, is not clearly defined and might possibly be explained as the chairmanship of the *collegium magnum Larum et imaginum domini nostri Caesaris*, as has been suggested by J. Šašel and G. Alföldy.³² However, it could perhaps be assumed that Fuscus entered his military career as an equestrian officer and reached the legionary tribunate, which is not totally excluded by H. Devijver.³³ On the occasion, when he reached the tribunate he resolved to arrange for members of his *collegium* (probably burial) plots at his own expense. The *collegia* of the worshippers of the Lares and the imperial images are also known from Rome (*CIL* VI 307, 958) and Tipasa (*CIL* VIII 17143), and similar *collegia* are attested in neighbouring towns, for example, the *collegium* of the worshippers of the Genius of the province of Upper Pannonia in Savaria (*CIL* III 4168), the worshippers of the Genius Anigemius and Mercurius in Celeia (*CIL* III 5157; 5196) and the *collegium* of the worshippers of the Lares in Virunum (*CIL* III 4792).

In the last four inscriptions, an interesting office is mentioned, which is variously explained by modern interpreters: the office of *praefectus pro Ilviris* or *praefectus i(ure) d(icundo)* (nos. 14–17). J. Gascou, who analysed this function in the African towns, has argued that the category, when a prefect was appointed to perform the function of duovir in the place of the emperor, does not find more than one or two epigraphic confirmations.³⁸ Thus, there remains the function of the prefect, who substituted for the duovir. Ensslin suggested that, considering that this was not an honorific function, it did not, in all probability, leave traces in the epigraphy.⁴⁰ However, since the office is relatively well-documented in the African and other towns, Gascou has argued that perhaps some of these inscriptions actually relate to the absence of both of the duovirs. All of the other evidence should be examined in its specific context, in order to properly interpret it. The inscriptions from Poetovio show that prefects are relatively frequently mentioned; this may doubtless be one of the reasons for the assumption that the office probably did not relate to a deputy for an absent duovir, *praefectus a Ilviro relictus*. It seems necessary to find a more suitable explanation also in the case of the prefects *i(ure) d(icundo)* of Poetovio. The prefecture *pro Ilviris* is attested in a career amongst other municipal offices at different places. A confirmation that it does not represent a deputy, but a real municipal office, which had its place in a municipal career before the duovirate,⁴⁸ is offered by inscription no. 17, dedicated to Juppiter, probably Dolichenus, which [...] Octavius Ingenuus erected *ob honorem praefecturae*. The prefecture was, thus, an honorific function and the individual, who carried it out, enjoyed all of the rights and honours connected with it. It is unlikely that some other kind of *praefectura* would have been meant, e.g. *fabrum*⁴⁹ and not *i(ure) d(icundo)*, as a prefecture of one of the *collegia* existing in the town would probably be specified. The epigraphic evidence, therefore, indicates that the prefecture *i(ure) d(icundo)*, or *pro Ilviris*, was an independent office, which must have been, judging by the title, very similar in function to that of the duovir. It seems plausible to suggest that both of the duovirs and the prefects (there may have been more than one) divided the jurisdiction, either by spheres of work, the prefect functioning as an assistant when the duovirs were present, or by geographically determined areas.⁵⁰ Poetovio was one of the largest towns in Noricum and Pannonia, divided into many town districts, *vici*, of which the *vicus Fortunae* is epigraphically documented.⁵¹ A large territory belonged to it, which included, amongst other settlements, Aquae Iasae. Thus it would appear that the suggestion that the two duovirs needed the aid of prefects in the performance of their duties, is more than likely.

It is also of interest to briefly take into consideration the gods, which were honoured by the magistrates of Poetovio. It would not be at all surprising, if the most frequently documented were the supreme god of the Roman pantheon and of the Capitoline Triad,⁵² but only two dedications were directly erected to him (nos. 2 and 14?). On two (nos. 7 and 16), or more probably, on three (cf. no. 10) of the altars, Juppiter Depulsor is honoured, who was particularly worshipped in the southwest of the province of Upper Pannonia.⁵³ Not a few dedications were also found in Poetovio and its vicinity⁵⁴ and it cannot be ruled out that beneath the name of Juppiter Depulsor a local supreme deity is concealed.⁵⁵ Thus, it is completely understandable that M. Valerius Maximianus the younger also worshipped this god in Lambaesis, where he commanded the legion *III Augusta* (*CIL* VIII 2621). It is also not surprising that a senator from Poetovio worshipped Mithras and dedicated altars to him in Apulum and Lambaesis (*CIL* III 1122; *AE* 1915, 28 and *CRAI* 1954, p. 273). The gods, who are only mentioned once, are Juppiter Culminalis (no. 13), attested a few times in Poetovio

and its ager (*CIL* III 4032, 4115, *AIJ* 283, 284, *ILJug* 1165), Dolichenus (no. 17) and Liber with Libera (no. 9). Two dedications were erected in honour of the Nutrices (nos. 5 and 15) and it is probably not accidental that a native Celtic element is present in both inscriptions. Aelius Secundinus was perhaps a rich, romanized native and the wife of T. Cassius Verinus, Donnia Maximilla, doubtless belonged to one of the important native families of Poetovio.

Dr. Marjeta Šašel Kos
Inštitut za arheologijo Znanstvenoraziskovalnega centra SAZU
Novi trg 5
SLO — 61000 Ljubljana